

**Gümnaasiumi valikaine õpiku "Inimene ja õigus" sisu ekspertiis ja
uue metoodilise mudeli väljatöötamine**

**Haartmängumaksu Nõukogu toetusel Jaan Tõnissoni Instituudis poolt ellu
viidud projekt**

Leping nr.3.3-4/454

Tallinn 2010

Taust

Käesolev JTI Kodanikuhooduse keskuse poolt läbi viidud gümnaasiumi valikaine õpiku "Inimene ja õigus" analüüs oli esile kutsunud õigusõpetuse tõhustamisest teisendatavas Eesti riiklikus õppekavas gümnaasiumiastmes. JTI KHK tunneb nimetatud küsimuses vastatust, kuna on Eesti senise ainsa üldhariduskoolile mõeldud õiguõppe õppevara väljatöötaja.

1972. aastal õpetasid Georgetowni Ülikooli juuraüliõpilased eksperimendi korras kahe USA föderaalringkonna (District of Columbia) koolis ühe semestri pikkust praktilise kallakuga õiguse kursust. Kursus võeti väga hästi vastu ning 1974. aastal koostati õppekava ja trükiti esimene õpik. 2000. aastal anti USA-s sellest välja juba kuues trükk ning kursust õpetatakse üle kogu riigi.

1990. aastate lõpul pakkus Street Law Incorporated samalaadsete kursuste loomiseks sisulist ja finantsabi ka endistele Ida-Euroopa sotsialismimaadele ning Nõukogude Liidu lagunemise järel tekkinud uutele ning taasiseseisvunud riikidele. Eestis hakkas Avatud Eesti Fondi ja Street Law Inc. toel gümnaasiumile kavandatavat praktilise õiguse kursust 1999. aastal välja töötama Jaan Tõnissoni Instituudi Kodanikuhooduse Keskus. Õpiku autorite ja õpetajate-katsetajate koostöös valmiski aastail 1999–2001 valikõppeaine "Inimene ja õigus". Kursus valmis rahvusvahelis suurprojekti käigus, mida finantseeriti Sorose Fondi poolt ning mida kureeris Street Law Incorporated USA-st.

Eesti koolides seni rakendatud valikaine kursus "Inimene ja õigus" ning selle õpevara

Kursus koosneb Eesti riikliku õppekavaga kooskõlas olevast valikaine ainekavast, originaalõpikust ja õpetajaraamatust. Kursuse materjalid valmisid nii eesti- kui venekeelsetena. Kuna vaid vähesed Eesti üldhariduskoolide õpetajad omasid põhjalikumalt ettevalmistust õiguse õpetamiseks, oli huvilistel selle kursuse tundide läbiviimiseks tarvis end õiguse sisulistest küsimustest tublisti harida. Õpetajaraamatu saatesõnas oli öeldud: "Tegu ei ole aga akadeemilise ja ekstsaktsust taotleva õppeainega, mistõttu õigusteaduste doktori kraadi pole õpetajal ka vaja. Piisab õigest orienteerumisest, baasteadmistest, ja sellest teadmistest, kust vajaduse oma küsimustele vastuseid saada".

2002. aastal korraldati valminud õppevara rakendamiseks huvilistele kahepäevaseid õpetajate täiendkoolitusseminare. Kuna õppekomplekt valmis kahes keeles, siis ka õpetajakoolitusi korraldati nii eesti kui vene keeles. Kokku osales Jänedal, Pärnus, Tartus ja Jõhvis toimunud seminaridel 100 õpetajat. Hiljem on õigustemaatikat puudutatud ka teistel JTI poolt ühiskonnaõpetuse õpetajatele korraldatud täiendkoolitustel.

Välja töötatud õppematerjali sisust ja ulatusest annab ettekujutuse õpiku "Inimene ja Õigus" sisukord:

Saatesõna	4
Kursuse õpetamist toetav õppevara	5
Kursuse "Inimene ja õigus" õpetamisest	6
Õpiku ülesehitusest	7
Õpetajaraamatu ülesehitusest	9
Õppemeetoditest	10
1. peatükk: Mis on õigus ja kuidas see tekkis	11
2. peatükk: Õiguse jagunemine, süsteem ja allikad	13
3. peatükk: Eesti õigussüsteemi ajalooline kujunemine	14
4. peatükk: Õigussuhe	15
5. peatükk: Inimõigused	23
6. peatükk: Äriõigus	30
7. peatükk: Perekonnaõigus	35
8. peatükk: Pärimine ja pärandamine	48
9. peatükk: Asjaõigus	61
10. peatükk: Lepingud	65
11. peatükk: Tööõigus	72
12. peatükk: Tarbijakaitse	76
13. peatükk: Karistamine ja karistusõigus	79
14. peatükk: Kohtumenetlus	89

Kursuse õpetamisele olid seatud järgmised eesmärgid:

- Teha õpilastele mõistetavaks õigus ning õigussüsteem, et nad oskaksid saadud teadmisi ja oskusi oma igapäevaelus praktiliselt kasutada.
- Teha õpilastele mõistatavaks need põhimõtted, millel meie põhiseadus ja teised seadused ning kogu õigussüsteem rajanevad.

- Avardada õpilaste teadlikkust meie seaduste ja õiguspraktikaga seotud tähtsates küsimustes.
- Kujundada õpilastest õigusküsimustes efektiivselt ja teadlikult osalevaid kodanikke.
- Süvendada noortes õiglus- ja õigustunnetust, sallivust ja ausust.
- Arendada õpilastes tahet ja võimet osaleda õigusosalastes diskussioonides, lahendada iseseisvalt õiguslaseid probleeme.
- Arendada efektiivse õiguskäitumise seisukohast olulisi oskusi nagu kriitiline mõtlemine, analüüs, suhtlemine, vaatlus, probleemide lahendamine.
- Avardada õpilastes teadlikkust sellest, kuidas õigussüsteem ühiskonnas toimib ning millist osa etendavad seejuures seadused, juristid, õiguskaitseorganid.
- Anda õpilastele teadmisi sellest, millised kutsevaliku võimalused on meie õigussüsteemis.

Õppetöö korraldamisel nimetatud õppematerjali järgi sai kasutada mitmeid erinevaid meetodeid alates kõige lihtsamast õpiku teksti lugemisest. Kasutajatele viidati, et on õigus pidevalt muutuv ja õpik ei saa seetõttu olla kaugeltki kõige olulisemaks allikaks.

Õpik pakub võimalust mitmete üldiste oskuste arendamiseks:

Dokumendiõpe

Kõik õpikus toodud seaduste tekstid on selleks, et nendega ühiselt tutvuda. Tunde ette valmistades tuleb selleks aega planeerida. Metoodiliselt on otstarbekas seadusi üheskoos lugeda ja arutada, et neid õigesti mõistetak.

Töö mõistetega

Õppetekstides sisalduvatest mõistest peavad õpilased loogiliselt aru saama. Kuivõrd see on õnnestunud, selgub sellest, kas õpilased oskavad mõisteid kasutada. Eesmärgiks pole seega mitte mõistete mehhaaniline päheõppimine.

Pildiõpe

Õpiku tekstis esinevad pildid ja skeemid võimaldavad arendada vaatlusoskust, loogilist järeldamist, kirjeldamist. Fotod võivad olla rühmaarutelude aluseks või isegi rollimängude lähtekohaks.

Lisaks õpikule on skeeme ja jooniseid ka õpetaja käsiraamatus. Need annavad võimaluse harjutada niisuguste graafiliste kujutiste tõlgendamist ja analüüsi. Samas on õpikus toodud skeemid eeskujuks, mille järgi saab lasta õpilastel õpiku teksti põhjal harjutada teiste skeemide ja jooniste koostamist.

Blanketid ja ankeetide näidised

Blankette ja ankeete on oluliste näitlike õppevahenditena paigutatud õpikusse, kuid neid on lisatud ka õpetaja käsiraamatusse. Blankettidel on praktiline funktsioon pakkuda õpilastele konkreetset teavet sellest, kuidas mõni konkreetne dokument (näiteks testament) sõnastatud on. Veelgi olulisem on aga see, et toodud eeskujude järgi saab igaüks ise praktiliselt harjutada dokumentide koostamist.

Arutlused ja rollimängud

Õpikus on küllalt palju arutlusülesandeid ning mitmeid võimalusi rollimängude läbiviimiseks. Aktiivne osalemine arutlustes ning selle kaudu asjaolude võimalikult põhjalikum selgekssaamine on käesoleva õppeaine üks olulisemaid suundumusi. Ehk teisisõnu – mitte õpikust millegi väljalugemine, vaid asjaolude omal nahal kogemine tagab õigusteadmiste võimalikult parema omandamise. Käesoleva kursuse

eesmärk pole mitte pelgalt teadasaamine, vaid tunnetamine. Seetõttu tuleks õpetajatel püüda arutluste ja rollimängude võimalusi maksimaalselt ära kasutada.

Õppetekste katsetati ja redigeeriti enne nende raamatuna avaldamist Kuusalu Keskkoolis, Loksa I Keskkoolis, Nõmme Gümnaasiumis, Võhma Gümnaasiumis, Tallinna Väike-Õismäe Keskkoolis, Saku Gümnaasiumis, Tallinna Järveotsa Gümnaasiumis, Tartu Miina Härma Gümnaasiumis, Kiviõli I Keskkoolis, Jõgeva Ühisgümnaasiumis, Tallinna 32. Keskkoolis, Tallinna Polütehnikumis.

Kursust kui valikainet on alates 2002. aastast erinevates eesti koolides - nii üldhariduslikes gümnaasiumites kui kutseõppeastutustes - erineval moel õpetatud. Täismahus valikaine kursusena pole õpetamine peale mõne üksiku erandi võimalik olnud, kuna riigieksamite survest tulenevalt ja muudel põhjustel pole koolides ainele vajalik mahus tunde eraldatud. Õppematerjali on kasutatud peamiselt ühiskonnaõpetuse õpetajate poolt nimetatud kursuse ainekavas oleva õigusbloki õpetamisel.

Jaan Tõnissoni Instituudi ja DELFI portaali kokkuleppe kohaselt oli õpiku tekst real aastatel peale selle valmimist nii eesti- kui venekeelsena DELFI noorteleheküljel, kus seda DELFI andmetel väga elavalt külastati. Külastusi oli palju näiteks kõrgkoolide serveritest. See asjaolu näitab, et ühiskonnas on huvi õiguslase õppematerjali vormis esitatud teabe vastu tähelepanuväärne ning ka edaspidi peaks selline materjal olema kättesaadav mitte ainult üldhariduskoolis õiguse valikkursust õppijatele vaid märksa laiemalt.

2010. aasta Riikliku õppekava ning selles oleva õiguse valikaine kursuse muudatus

2010. aastal kinnitatud riikliku õppekava valikuid tähtsustav uuendus näeb õigusõppe ette ühe prioteetse riiklikult propageeritava valikueelistusena. JTI KHK koostas Riikliku Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskuse ettepanekul ka vastava ainekava riiklikku õppekavasse. Kuna õppe tagatisena muid materjale peale 2001/2001 aasta kursuse "Inimene ja õigus" omad koolidel kasutada ei ole, koostati uuendatud ainekava sünkroonis varasema ainekavaga:

Valikkursus "Inimene ja õigus"

Õppe-eesmärgid

Valikkursusega "Inimene ja õigus" taotletakse, et õpilane:

1. mõistab õiguse olemus ning põhimõtted, millel rajanevad Eesti põhiseadus ja teised seadused;
2. omandab teadmisi Eesti õigussüsteemist;
3. kujundab teadlikkust orienteeruda õigusküsimustes, arendab tahet ja võimet osaleda õiguslastes diskussioonides ning lahendab iseseisvalt õiguslaste probleeme;
4. kujundab oma õiglus- ja õigustunnetust, sallivust ja ausust teiste inimeste ja töökspidamiste vastu, väärtustab ja arvestab autoriõigusi;
5. arendab efektiivse õiguskäitumise seisukohast olulisi oskusi, nagu kriitiline mõtlemine, analüüs, suhtlemine, vaatlus, probleemide lahendamine;
6. avardab oam teadlikkust õigussüsteemi toimimisest ning seaduste, juristide, õiguskaitseorganite rollist;
7. omandab teadmisi kutsevaliku võimalustest Eesti õigussüsteemis.

Kursuse lühikirjeldus

Kursus "Inimene ja õigus" on oma struktuurilt üles ehitatud Eesti õigussüsteemi ja selle ajalugu arvestades. Kursus algab õiguse olemuse ja -ajaloo tutvustusega ning käsitleb seejärel Eesti õigussüsteemi ja -korraldust õiguslaste kaupa.

Õppesisu koostamisel on pööratud tähelepanu nii kõige olulisema teoreetilise materjali omandamisele kui selle tähenduslikuks muutmisele praktiliste näidete abil. Seetõttu on soovitatav kasutada õppetöös mitmekesisest õppematerjali – alates õigusõpikutest kuni õppijate isiklike kogemusteni. Kursus eeldab elavat ja praktikaga tihedalt seonduvat õppetegevust.

Kuna õigusloome on pidev protsess, ei saa kursus "Inimene ja õigus" ning selle õpetamiseks kasutatav õppematerjal pretendeerida lõplikule tõele. Õppeprotsessis püütakse selle poole, et õpilased mõistaksid õiguse dünaamilisust ning oskaksid sellele vastavalt õigusolukordades käituda. Kursuse "Inimene ja õigus" õppimise järel peaksid õpilased olema võimelised nägema neid ümbritsevat õigusruumi avarapilguliselt ning oskama esitada otstarbekohaseid küsimusi.

Õpitulemused

Kursuse "Inimene ja õigus" läbimise järel õpilane:

1. tunneb õiguse olemust ja põhimõtteid ning Eesti õigussüsteemi,
2. on kursis muutustega õigussüsteemis
3. kasutab õiguslaste teadmisi ja oskusi igapäevaelus;
4. omab tahet ja võimet osaleda õiguslastes diskussioonides, oskab iseseisvalt toimida teda puudutavates lihtsamates õiguslastes probleemides;
5. omab õiguskäitumise seisukohast olulisi kriitilise mõtlemise, analüüsi, suhtlemise, vaatluse ja probleemide lahendamise oskusi;

6. seletab ja kasutab kontekstis mõisteid: õigus, tavaõigus, seadus, kohus, õigussüsteem, inimõigused, kodanikuõigused, mandri-euroopa õigussüsteem, angloameerika õigussüsteem, eraõigus, avalik õigus, õiguse allikas, rahvaste enesemääramisõigus, õigusliku järjepidevuse printsiip, õigusriik, õigussuhe, subjektiivne õigus, juriidiline kohustus, juriidiline fakt, tegu, sündmus, õigussuhte subjekt, õigussuhte objekt, juriidiline isik, õigusvõime, teovõime, inimõigused, põhiõigused, kodanikuõigused, autoriõigused, inimõiguste subjekt, pärimine ja pärandamine: perekond, perekonnaseisuasutus, perekonnaseisuakt, perekonnaseisutunnistus, abieluvaraleping, ühisvara, lahusvara, ülalpidamiskohustus, elatis, elatisraha, vanemlikud õigused, pärimine, pärandaja, pärand, pärija, annak, pärandi avanemine, pärimisleping, testament, seaduse järgi pärimine, omand, valdus, asi, kinnisasi, vallasasi, omaabi, kinnistu, piiratud asjaõigused, leping, lepingu tingimused, suuline leping, kirjalik leping, notariaalne leping, notar, lepinguline kahju, lepinguväline kahju, mittevaraline kahju, viivis, leppetrahv, käendus, tööleping, katseaeg, töövaidluskomisjon, tööettevõtuleping, avalik teenistus, tarbija, kaup, teenus, kvaliteet, hind, pretensioon, süütegu, süüteo koosseis, tahtlus, kavatsatud tegu, kaudne tahtlus, ettevaatamatus, kergemeelsus, hooletus, süü, õigusvastane tegu, süüvõimelisus, karistus, aegumine, kohtumenetlus, tsiviilasi, haldusasi, kriminaalasi, maakohus, halduskohus, ringkonnakohus, riigikohus, hagiavaldus, võistlevuse printsiip, uurimisprintsiip, süütuse presumptsioon, esindaja, kaitsja.

Õppesisu

I teema Mis on õigus ja kuidas see tekkis

Õigus ja selle teke, õiguse kodifitseerimine, tavaõigus, seadus, kohus, õigussüsteem, Rooma õigus, inimõigused, kodanikuõigused, mandri-euroopa õigussüsteem, angloameerika õigussüsteem, kohtupretsedent.

II teema Õiguse jagunemine, süsteem ja allikad

eraõigus, avalik õigus, õiguse allikas.

III teema Eesti õigussüsteemi ajalooline kujunemine

rahvaste enesemääramisõigus, selle rakendamise näiteid ajaloost, Eesti riigi teke rahvaste enesemääramise õiguse alusel, õigusliku järjepidevuse printsiip, Eesti iseseisvuse taastamine õigusliku järjepidevuse printsiibi alusel, õigusriik (Immanuel Kant).

IV teema Õigussuhe

õigussuhe, subjektiivne õigus, juriidiline kohustus, juriidiline fakt, tegu, sündmus, õigussuhte subjekt, õigussuhte objekt, juriidiline isik, õigusvõime, teovõime

V teema Inimõigused

inimõigused, põhiõigused, kodanikuõigused, inimõiguste subjekt, inimõiguste kaitse süstem, inimõiguste kaitse- ja järelevalveorganisatsioonid, inimõiguste piiramine.

VI teema Perekonnaõigus

perekond, abielu ja abiellumine, abielu lõppemine, perekonnaseisuasutus, perekonnaseisuakt, perekonnaseisutunnistus, abieluvaraleping, ühisvara, lahusvara, abikaasade varalised õigused ja kohustused, laps perekonnas, ülalpidamiskohustus, elatis, elatisraha, vanemlikud õigused, pärimine, pärandaja, pärand, pärija, pärimise käik, pärandi avanemine, testamenditäitja, inventuur, annak, pärimisleping, testament, notariaalne testament, kodune testament, seaduse järgi pärimine, pärimine pärandaja viimse tahte kohaselt, sundosa.

VII teema Asjaõigus

leping, lepingu tingimused, suuline leping, kirjalik leping, lepingute areng, riigi roll lepingute täitmisel, lepingute sõlmimine, notariaalne leping, notar, lepingu täitmine, lepingu mittetäitmine, lepinguline kahju, lepinguväline kahju, mittevaraline kahju, viivis, leppetrahv, käendus, omand, valdused, hüpoteegid, servituudid, intellektuaalomand.

VIII teema Lepingud

leping, lepingu tingimused, suuline leping, kirjalik leping, notariaalne leping, notar, lepinguline kahju, lepinguväline kahju, moraalne kahju, viivis, leppetrahv, käendus.

IX teema Tööõigus

tööleping, katseaeg, töövaidluskomisjon, tööettevõtuleping, avalik teenistus.

X teema Tarbijakaitse

tarbija, kaup, teenus, tarbija õigused ja kohustused, teenuse või kauba akkuja õigused ja kohustused, reklaam, kataloogid, kvaliteet, hind, kauba ja teenuse eest tasumine, pretensioon ja selle esitamine, kompensatsioon.

X teema Intellektuaalomand

autor, õiguste omaja, teos, kaubamärk, patend, andmebaas, isiklikud õigused, varalised õigused, kasutusõigus, litsents, autoritasu, piraatkoopia, viitamine ja tsiteerimine)

XII teema Karistamine ja karistusõigus

süütegu, süüteo koosseis, tahtlus, kavatsatud tegu, kaudne tahtlus, ettevaatamatus, kergemeelsus, hooletus, süü, õigusvastane tegu, süüvõimelisus, karistus, karistuse eesmärgid, aegumine, süütuse presumpatsioon.

XIII teema Kohtumenetlus

Eesti kohtusüsteem, kohtumenetluse olemus ja selle liigid, tsiviilasi, haldusasi, kriminaalasi, maakohus, halduskohus, ringkonnakohus, riigikohus, hagiavaldus, võistlevuse printsiip, uurimisprintsiip, süütuse presumpatsioon, esindaja, kaitsja.

Õppetegevus

Kursuse "Inimene ja õigus" õppimiseks sobivad individuaalsed ja ühisõppetegevused, mis aitavad kaasa õppija arusaamisele õpitava mõttest ja sisust ning kujundavad ja arendavad tema praktilisi õiguslaseid oskusi:

- dokumendi analüüs,
- töö mõistetega: seletamine ja kasutamine kontekstis,
- pildi analüüs,
- blankettide ja ankeetide täitmine,
- töö õppetekstiga,
- arutelud,
- rollimängud ja simulatsioonid,
- juhtumite analüüs,
- õppekäigud,
- kohtumised.

Füüsiline õpikeskkond

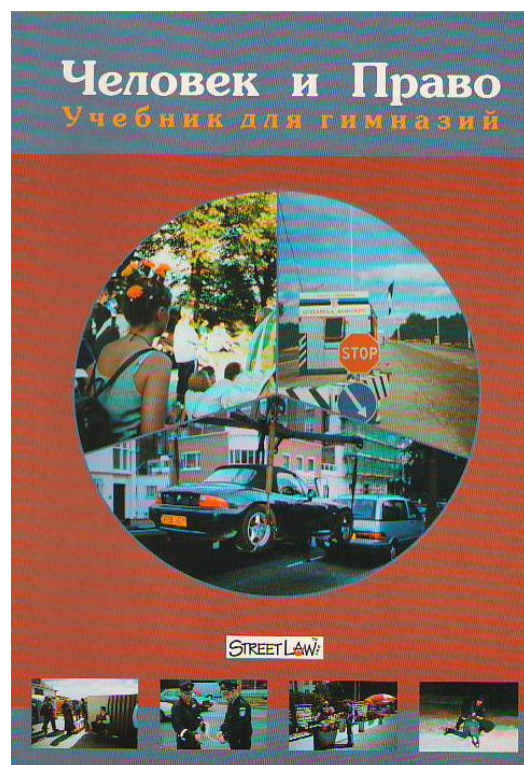
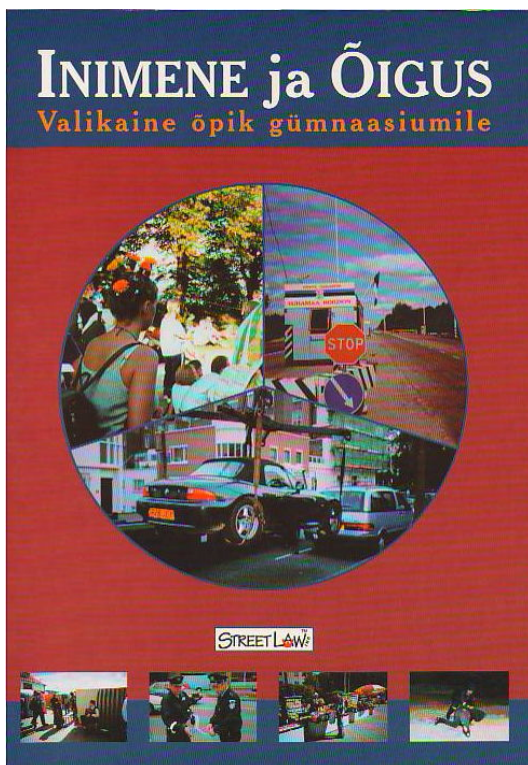
Kursuse "Inimene ja õigus" õpe toimub valdavalt klassiruumi füüsilises õpikeskkonnas õpetaja juhendamisel. Õpikeskkonna osaks on õppematerjal; seadused jt õigusaktid: Eesti Põhiseadus, teised

seadused; internet; igapäevane õiguslane info meedias, ajakirjandus, õppekäikude korral külastav institutsioon.

Hindamine.

Kursuse "Inimene ja õigus" eesmärkidest, metoodikast ning õpikeskkonnast tulenevalt hinnatakse mõistete seletamist ja kasutamist, probleemidest arusaamist ja nende analüüsi, suutlikkust mõista õigusküsimuste olemust, osalemist diskussioonis, arutuse ja argumenteerimise oskust, õiguslase informatsiooni otsimise ja tõlgendamise oskust, osalemist ühistegevuses: simulatsioonid, rollimängud, projektid, blankettide, avalduste, reklamatsioonide jne täitmise õigsust, kompleksust ja täpsust, ettekannete, ülevaadete, kokkuvõtete, referaatide, powerpoint esitluste jt iseseisva- ja rühmatöö ülesannete täitmist ja esitlemist.

Ülatoodud ainekava koostamisel arvestati võrreldes 2000. aastate algusega õiguse alal toimunud suuremate sisuliste muudatustega. Nii on ainekavasse lisatud näiteks uued õppesisud intellektuaalse omandi ja asjaõiguse osas. Õigustemaatikat õpetanud õpetajatelt saadud tagasisidest ilmneb aga, et lisaks uutele teemadele ja rõhuasetustele teemavalikutest on seadusbaasis toimunud ka ulatuslikud sisulised muutused, mistõttu 2000/2001 aastal kirjutatud õpik ning selle kasutamiseks soovitusi andev õpetajaraamat ei ole enam piisavalt pädevad. Nende võimalik kasutamise muudetud õppekava tingimustes mittejuristist õpetajate poolt on täna juba pigem taunitav, mistõttu ei piisa lihtsast ainekava ümbervaatamisest, vaid kogu õppevara vajab uuesti koostamist.

Projekti käigus kogutud ekspertarvamused valikõppeaine "Inimene ja õigus" sisu kaasajastamiseks

Arvamust õpikus "Inimene ja õigus" esitatud sisuliseks ajakohastamiseks esitasid õppetekste koostanud autorid, ainet õpetanud õpetajad, Justitsministeeriumi ning Riigi Tarbijakaitseametis spetsialistid. Õiguse õppeaine ja õpetamist ja konkreetse õpiku relevantsust kaasajal õpetamiseks käsitleti ka Eesti Ühiskonnaõpetajate Seltsi (EÜÖS) koosolekul septembris 2010.

I

Järgnevalt on toodud õpiku "Inimene ja õigus" struktuuri järgivalt ära olulisemad märkused (kirjaviis muutmata) praeguse teksti ning õppesisu kohta:

Õigussuhe

Tooksin selgemalt esile, miks on seda osa vaja teada - eelkõige kaasuste lahendamiseks, et eraldada õiguslikku mitteõiguslikust. Sageli ei ole see kerge.

Tooksin ära kaasuste lahendamise skeemi ning näidiskaasused.

Lisaksin kaasused (mida tuleks lahendada selle skeemi järgi) iga järgmise teema juurde või eraldi õpiku lõppu (töövihikuna). Iga teema toob juurde oma nüansi, kuid kaasuste lahendamise skeem jääb samaks. Õpetajate raamatusse tuleksid vastused ja võimalikud tüüpvead, mida tehakse.

Inimõigused

Lisaksin juurde inimõigustealase Euroopa Liiduga seonduva seadusandluse.

Arvan, et peaks kirjutama natuke ka Euroopa Liidu Põhihartast.

Arvan, et võiks natuke enam käsitleda Euroopa Inimõiguste kohtu tegevust, sest tänaseks on seal juba väga palju Eesti kodanikkegi õigust nõudmas käinud (ja edu saavutanud).

Kindlasti aga tuleks käsitleda (juurde kirjutada) humanitaarõiguse küsimusi, st sõjapidamise õiguslikku reguleeringut. Seda eelkõige Eesti Vabariigi kuulumiste tõttu NATO-sse ja osalemise tõttu sõjalistel missioonidel.

Äriõigus

Muudaksin pealkirja Ühinguõiguseks. Seda seetõttu, et käsitleda tuleks ka kasumit mittetaotlevaid ühinguid (ka praegu on selle teema juures mittetulundusühingud).

Tooksin välja tabeli kujul organid kõigis ühingutes

Viiksin sisse seadusemuudatused. Muudatus on isegi ühe ühingu nimes.

Eraldi räägiksin juhatuse tegevusest ja vastutusest ning pankrotist ja saneerimisest (lühidalt, kuid seda teemat tuleks puudutada).

Ühingu õiguse praktilisus väljendub selles, et ühinguid tuleb valida tegevusliigi järgi. Teksis tuleks leida igale ühingule vastav tegevusala, millega õpilane võib kokku puutuda.

Perekonnaõigus

Perekonnaseadust on muudetud väga mitmel korral ja õpikus sisalduv teave ei vasta enam täies ulatuses kehtivatele normidele. Alates analüüsitava õpiku koostamisest on Perekonnaseadust muudetud järgnevalt:

PEREKONNASEADUS

Vastu võetud 12.10.1994. a seadusega (RT I 1994, 75, 1326), jõustunud 1.01.1995. a.
Muudetud järgmiste seadustega (vastuvõtmise aeg, avaldamine Riigi Teatajas, jõustumise aeg):

...

17.01.2001 (RT I 2001, 16, 69) 1.03.2001
3.05.2001 (RT III 2001, 15, 154) 3.05.2001
30.05.2001 (RT I 2001, 53, 307) 30.06.2001
5.06.2002 (RT I 2002, 53, 336) 1.07.2002
3.12.2003 (RT I 2003, 78, 527) 1.01. 2004
25.02.2004 (RT I 2004, 14, 92) 14.05.2004
24.03.2004 (RT I 2004, 22, 148) 8.04.2004
15.12.2004 (RT I 2005, 1, 1) 31.03.2005
23.03.2005 (RT I 2005, 20, 124) 1.06.2005
15.06.2005 (RT I 2005, 39, 308) 1.01.2006
8.03.2006 (RT I 2006, 14, 111) 26.04.2006
18.11.2009 (RT I 2009, 60, 395) 1.07.2010, millega käesolev seadus tunnistatakse kehtetuks
26.11.2009 (RT I 2009, 62, 405) 1.01.2010

Eelkõige on muutunud :

1. vanema ja lapse õigussuhe;
2. eestkoste ja hoolduse rakendamine;
3. abieluvarasuhe.

Need tuleb täiesti uued kirjutada. Tegelikult tuleks kirjutada täiesti uus peatükk järgmiste alalõikudega (et oleks praktiline):

Abielu

1. Abiellumine
2. Abielu lõppemine
3. Lapsed pärast lahutust
4. Elatis lapsele

Varalised suhted perekonnas (Alus: Abieluvara regulatsiooni muutused, kohtuvaidluste teisenemine)

1. Abieluvaraleping
2. Abikaasa ülalpidamine
3. Ühis- ja lahusvara
4. Ülalpidamiskohustus perekonnas

Lapsed perekonnas (Alus: Vanema ja lapse õigussuhte muutumine! Kohtuvaidluste teisenemine)

1. Lapse põlvnemine
2. Lapsendamine, alaealise üle eestkoste seadmine ja lapse perekonnas hooldamine
3. Laste kaitsmine
4. Perekriisid

Juttu võiks olla ka riigi rahalisest toetusest lastega peredele (sest meil ju sotsiaalset kaitset ei ole sees) ravikindlustusest ja tööst raseduse ajal, rasedus- ja sünnituspuhkusest, isapuhkusest, sünnitoetusest, vanemahüvitisest .

Töötava lapsevanema õigused

Õppiva lapsevanema õigused

Surma registreerimine ja matused

Perekondlike temadega seotud mured Euroopa Liidus

Võrrelda võiks ka teiste Euroopa riikide vastavate seisukohtade ja õigusliku regulatsiooniga.

Pärimine ja pärandamine

2009. aastast jõustus uus pärimisseadus. See on suuresti teistsugune kui see, mille alusel sai kirjutatud õpiku peatükk. Järeldus - õpikus peab käsitlema pärimise käiku puudutavaid muudatusi. Näiteks seda, kuidas pärandit vastu võtta? Kuidas pärandist loobuda?

Uue pärimisseaduse kohaselt on laiendatud isikute ringi, kelle avalduse alusel saab pärimismenetlust algatada. Ka see tuleb sisse kirjutada. Uus pärimisseadus toob sisse uue pärandvara ühisuse mõiste. See tuleb samuti lahti kirjutada. Arvan, et selles peatükis tuleb kõik ümber kirjutada.

Lepingud

Lepingute osa on üldiselt põhimõtteliselt kasutatav, st mis leping on jne. Seal, kus on pikemalt juttu üürilepingust (tollal mõtlesime, et see võib olla noore inimese tüüpiline esimene keerukam leping), tuleks viited elamuseadusele asendada viidetega võlaõigusseaduse üürilepingu sätetele. Paaris kohas vist. Kui midagi muuta mõelda, siis võiks üürilepingu asemel olla hoopis laenuleping (kiir- ja sms-laenud jms on vist aktuaalne teema).

Tööõigus

Töölepingu osas tuleks veidi rohkem muuta, sest meil ju uus töölepingu seadus – seal mõisteid muudetud ja mõnes mõttes veidi ka põhimõtteid (kuigi ka mitte liiga palju). Seal tuleks iga lause mõttega üle käia.

Tarbijakaitse

Peamiseks probleemiks tarbijakaitse peatükis on toodud näidete ja kaasuste kaasajalisus.

Õpiku praegusele tekstile on sisulisi kommentaare: Võlaõigusseadus ei too erisust kasutatud ja kasutamata kauba osas. Märkida, et kasutatud kauba ostmisel arvestage sellega kaasnevatele riskidele ja toote vastupidavusega.

Võlaõigusseadusest tuleneva 2-aastase pretensiooni esitamise õiguse osas on tänaseks erinevus: selle rakendamiseks peab olema vaid ostu tõendav dokument ja müügigarantii vahel. Müügigarantii on tootja/müüja vabatahtlik lubadus pakkuda seadusest tulenevalt midagi enamat tootmisdefekti ilmnemisel, kui annab võlaõigusseadusest tulenev pretensiooni esitamise õigus e toote parandamine, ümbervahetamine või lepingu lõpetamine e raha tagasi saamine).

On tarvis hoolikalt üle vaadata tarbijakaitseesse puutuv seadusbaas. Mõnes osas on muutunud Tarbijakaitse seaduse tekst (nt §3). Näiteks pretensioonide esitamise osas on tarvis järgida hoolsalt praeguseks toimunud muutusi. Oluliselt on vananud turismiteenuste kohta käiv materjal.

Pigem peaks ehk olema midagi **digitaalse teadlikkuse** vallast. Uued tehnoloogiad ja teenused. Võib-olla sellest, et tänapäeval on paljudel juhtudel paberil allkiri

asendunud virtuaalses keskkonnas antava allkirjaga sh digitaalse allkirjaga, kus lepinguid sõlmitakse vajutades nt jah või OK nupule vajutades või teatud koode sisestades. Kasvõi sisuteenused – tellides telefoni/interneti vahendusel teenuseid või tehes teste seotakse end sageli pikaajaliste lepingutega. Samuti ka pangateenuste puhul käib sageli lepingute muutmine ja tehingute tegemine interneti vahendusel. Lisaks M-parkimine, mobiiliga maksmine jne.

Riigi Tarbijakaitseameti koduleht on praegu varasemahga võrreldes tunduvalt informatiivsem. Seal leiduvas materjalis on tarvis suunata noori hästi orienteeruma.

Kriminaalõigus

Kindlasti oleks vaja käsitleda täiendavalt süüteo subjekti, süüteo katset ja karistuste täideviimist. Samuti tuleks täiendada karistusest vabastamise osa, mis puudutab üldkasulikku tööd ja kriminaalhooldust. Mõningaid muudatusi on vaja sisse viia ka kohtumenetluse ossa, sest seadused on muutunud. Samuti peaks olema sees riigikohtu lahendeid (koos viidetega)

Täielikult on käsitlemata **väärteod ja nende menetlus**. Kuigi selles osas juhindutakse paljustki kriminaalmenetlusseadusest, siis on väikesed erisused nt karistuste osas, mida võiks noor inimene teada. Tõenäoliselt peaks lisama ka enamlevinud väärteoliigid seaduste kaupa, nt tubaka seadusest ja alkoholiseadusest.

Praeguses õpikus pole käsitletud **erinevaid menetlusliike**, millega võib prokurör kohtusse minna.(kokkuleppemenetlus, lühimenetlus, üldmenetlus) Oleks vaja selgitada millised on erisused ja millised on kahtlustatava õigused neis menetlustes. samuti peaks selgitama, mis on kiirmenetlus ehk turbomenetlus.

Samuti pole käsitletud praegu väga aktuaalset teemat - **oportuniteediga lõpetamist**. Kuna seda kasutatakse väga palju just alaealiste ja esmakordselt kuriteo toimepannud isikute puhul, siis õleks õiguste ja kohustuste teadmine väga oluline.

Tõenäoliselt peaks selgitama ka millised on kriminaalmenetluse tagamise vahendid ehk millised **tõkendeid** võib isiku suhtes kohaldada. Tihiti ei mõisteta, et allkirja andmine elukohast mittelahkumise kohta võib lõppeda vahistamisega kui seda tõkendid rikutakse ja ilma menetleja nõusolekuta nt elukohta vahetatakse.

Ilmselt tuleks ka peatuda noorte seas **enamlevinud kuritegudel** nagu vargused, väljapressimine, kehaline väärkohtlemine ja võõra isikliku dokumendi kasutamine.

II

Ekspertid tegid ettepanekuid järgmiste teemade lisamiseks või olemasoleva materjali oluliseks laiendamiseks:

Haldusõigusest on õpikus väga vähe materjali, tegelikult oleks vajalik kirjutada juurde uus peatükk, milles käsitletakse haldusõigust kui õiguse liiki, haldusõigusregulatsiooni, kohtumenetluse korda ja haldusõigusrikkumiste korral karistamise korda.

Iseenesest haldusõiguse kohta saab märkida, et haldusõigus on aine haldusõiguse teooriast ja haldusõigusest kui õigusharust, mille normid reguleerivad avalik-õiguslike

institutsioonide ja haldusorganite moodustamist ning funktsioneerimist eesmärgiga tagada avalike huvide realiseerimine ja isikute õiguste kaitse.

Haldusõiguse mõju inimese tegevusele. Mis on haldusõigusrikkumine? Näiteid ja situatsioone lahendamiseks!

Pikemalt võiks kirjutada **haldusorganisatsioonist**: Avaliku halduse kandja mõiste.

Riik avaliku halduse kandjana. Avalik-õiguslik juriidiline isik: mõiste ja tunnused, õiguslik seisund, liigid, kujunemine ja areng.

Kaudne avalik haldus: avalik-õiguslikud korporatsioonid (ühendused): mõiste tunnused, näited; kohaliku omavalitsuse asend haldusorganisatsioonis ja kohalik omavalitsus kui korporatsioon: territoriaalne ja funktsionaalne aspekt; kohaliku omavalitsuse ülesanded (olemuslik pädevus, vabatahtlikud ja kohustuslikud ning riiklikud ülesanded, riiklik järelevalve); avalik-õiguslikud asutused ja sihtasutused: mõiste, iseloomulikud tunnused ja näited; osalise õigusvõimega üksused ja haldusüksused.

Haldusorgan: mõiste ja tunnused ning organi institutsionaalne ja funktsionaalne tunnus, organi vastavus tingimustele; organite omavaheline suhe. Haldusorgan haldusmenetluse seaduses. Haldusorgani pädevus: mõiste, olemus ja tähtsus. Haldusorgani pädevuse erinevad liigid: esemeline, territoriaalne, astmeline ja funktsionaalne. Teise organi kaasamine: liigid ja ametiabi. Haldusorganisatsiooni võim: mõiste ja kandja.

Lisada oleks vaja ka **haldusmenetluse** teemat:

Haldusmenetluse põhimõtted. Haldusmenetlusosalised. Asjaajamine haldusmenetluses. Haldusorganis ametlik dokumentide kinnitamine.

Menetluse tähtaeg: algus ja lõpp ning menetluse lõppemine.

Vaidemenetlus: algatamise õigus, ese, vaidealluvus, menetluse algus, vaide esitamise tähtaeg, vaidele esitatavad nõuded, vaide tagastamine, vaide läbivaatamine, vaideotsus ja edasikaebamise õigus.

Avatud menetlus: algatamine ja sellest teatamine, õigusakti eelnõu ja taotluse väljapanek, ettepanekud ja vastuväited ning asja arutamine avalikul istungil.

Riigivastus on praeguses õpikus samutu puudu (riigivastutuse olemus ja põhiseaduslikud alused; riigivastutusõiguses erinevate avalik-õiguslike nõuete liigid; riigivastutuse nõuded avaliku halduse kandja suhtes; nõue kahju hüvitamiseks: ametivastutus kui avalik-õigusliku hüvitussuhete kompleksi tähtsaim element, ametikohustuste rikkumine kolmandate isikute suhtes, süülisus; kahju hüvitamine riigivastutuse seaduses; vastutuse erijuhud; kahju hüvitamise kord; regress; alusetu rikastumine) ja **halduse kontrollist** (halduse sisemine kontroll: teenistuslik järelevalve, riiklik järelevalve ja sisekontroll; halduse välimine kontroll: poliitiline kontroll, arvestuskontroll, õiguskantsleri järelevalve ja kontroll (*ombudsman*), kohtukontroll).

Õppesisu läbivalt tuleks tõsiselt tähelepanu pöörata esimese õpiku väljaandmisest möödunud aja jooksul oluliselt tähtsustunud **võrdõiguslikkuse** (sh soolise võrdõiguslikkuse) põhimõtete järgimisest nii õppesisude kavandamisel ja koostamisel kui metoodilistes käsitlustes.

Projekti käigus kogutud ekspertarvamused valikõppeaine "Inimene ja õigus" metoodiliseks kaasajastamiseks

Arvamust õpikus "Inimene ja õigus" esitatud metoodiliseks ajakohastamiseks esitasid õppetekste koostanud autorid, kursust õpetanud õpetajad ning Justiitsministeeriumi spetsialistid.

Väljendatakse üldist seisukohta, et kuna õigusõpetus on nüüd arvestatav valikõppeaine, siis peaks õppematerjal olema õppija jaoks võimalikult sisukas. Kuigi juba 2001. aastal valminud õpik võimaldab tänu oma rahvusvahelisele lähtekohale ning toele erinevalt teiste Eesti koolides õpetatud õppeainete õppevarast aktiivset, õpilaste huvidele ja vajadustele orienteeritud õpet ning võimaldab kasutada ka väga erinevat õppematerjali alates juriidiliste tekstide lugemisest kuni projektitööni, on kursuse põhiloomus orienteeritud siiski mitte esmajoones õppijate huvile vaid lähtub traditsioonilisest akadeemilisest õiguse õppe valdkondlikust ülesehitusest ning struktuurist.

Soovituslikult tuleks uus õppematerjal struktuurilt üles ehitada noore inimese elukeskkonna juriidiliste kokkupuutepunktidele ja küsimustele orienteeritult - nt

- noored ja perekond,
- inimeste omavahelised suhted,
- noored ja omand jne.

St tuleks mõelda ka sellele, kas õiguse õppimisel oleks praegu varasemaga võrreldes vajalikud teistugused rõhuasetused. Lisaks eelpoolnimetatud õppesisu teisiti struktureerimisele tuleks eemalduda üldse õiguse õpetamisel õigussüsteemile keskendumisest. Keskendumine võiks olla sihitud mitte õigussüsteemile, vaid õiguse kaasaegsusele - põhitähelepanu virtuaal- ja digi keskkondade juriidilistele aspektidele, autori- ja andmekaitse küsimustele, lepingulistele suhetele.

Selline lähenemisviis looks aluse õppesisu tõeliseks lähtumiseks noorte igapäevastest olukordadest sh probleemidest, vajadustest, võimalustest. Põhimõtteliselt kaetakse kogu 2010. aastal muudetud ainekavas olevad sisuvalikud ning saavutatakse püstitatud eesmärgid, kuid seda õnnestuks teha noorte jaoks tähenduslikumal viisil. Õppijad muutuskid senisest rohkemal määral õppetöö planeerijateks ning selles ise aktiivselt osalejateks. Praeguse õppevara kasutamisel tuleb aktiivse õpituasiooni loomiseks teha arvestatavaid ettevalmistusi, kuid eelpoolnimetatud põhimõtteline adresseerituse muutus kujundab õppijate soovitava motiveerituse hõlpsamini.

Kuna inimene toimib üha rohkem interentikeskkonnas - sõlmib lepinguid, maksab makse, esitab ja vahetab teavet, loob suhteid, osaleb hääletustes jne, siis oleks metoodiliselt oluline tuua kursusesse vastavas mahus internetipõhise õppe ja tegutsemise komponent, mis arendaks toimumisoskusi ning looks arusaama võimalustest, ohtudest, vastutusest.

Kokkuvõte

- Õigusõpe on 2010. aastal jõustunud muudetud Eesti riikliku õppekava (RÕK) valikute prioriteetne kursus gümnaasiumiastmes.
- Seni on õigusõpe olnud mitteprioriteetne võimalus RÕK-is, mis oli toetatud 2000./2001. aastal Jaan Tõnissoni Instituudis välja töötatud ning oolidele tasuta jagatud õppevaraga - õpik "Inimene ja õigus", õpetajaraamat, õpetajate täiendkoolitus.
- Nimetatud õppevara väljatöötamisest on möödunud pea kümme aastat, mistõttu selle sisu on vananenud.
- Kursust või selle elemente õpetanud õpetajate ning teiste ekspertide ettepanekutel vajaks muutmist ka metoodika, millele õppevara - nii õpik kui õpetajaraamat - on üles ehitatud.
- Õigusalane uus õppematerjal peaks olema kasutatav mitte ainult üldhariduskooli õiguse valikkursust õppijatele, vaid see peaks olema Internetis kättesaadav rahvahariduslikult ka laiemale huviliste ringile.

Ettepanekud

Eelpooltoodud ekspertarvamustest nähtub, et inimestel on õiguse kursuse kohta nii selle eesmärkide, sisuvalikute kui meetoodilisite lahenduste osas nii kattuvaid kui lahknevaid ideid. Uue õigusõppe kvaliteedi saavutamiseks Eesti koolis oleks tarvis 2010. aastal muudetud RÕK-i üldpõhimõtetest ning selles toodud õiguse valikaine ainekavast lähtudes:

1. Koostada HTM poolt toetatuna ekspertrühm õigusõppe arendamise ja õpetamisega tegelenud inimeste baasil kursuse sisuliseks uuendamiseks.
2. Koostada HTM poolt toetatuna ekspertrühm õigusõppe arendamise ja õpetamisega tegelenud inimeste baasil kursuse meetoodiliseks uuendamiseks.
3. Koostada HTM ning Justiitsministeeriumi poolt toetatuna õiguse valikõppeaine õpetamiseks sisuliselt ning meetoodiliselt uuendatud õppematerjal.
4. HTM ning Justiitsministeeriumi poolt toetatuna korraldada õiguse õppeaine õpetamisest huvitatutele täiendkoolitus sisuliselt ja mahuliselt piisavas ulatuses.

Eraldi tuleb mõelda **vene õppekeele**ga gümnaasiumite õpilastele. Kas ja millisena võiks õiguse õppeaine aidata kaasa viimase aja uuringute andmete kohasele toimuva venekeelse noorsoo Eesti riigist võõrandumise pidurdamisel? St kas õiguse õppeaine peaks olema üks eesti keeles õpetatavaid õppeaineid vene gümnaasiumites või peaks seda olema võimalik õppida õpilaste emakeeles.

Sulev Valdmaa
projektijuht